

EHUN JAKIN HOGEI URTEREN GURPILEAN

IMANOL MURUA URIA

Francok urtebete baino askoz gehiago ez zeraman hilda, baina frankismoa oraindik hiltzen ari zen. Erreformaren erreferenduma egin berria zen eta alderdi politikoak, nahiz legezatu gabe, agertzen hasiak ziren bizitza politikoan. Ikurrina, azkenean, legezatu egin zuen Martin Villak. 1977. urtea zen.

Zentsura indarrean zegoen. Ez zen lehengoa, baina hor zegoen, zelatan. *Zeruko Argia*, *Anaitasuna* eta *Punto y Hora*, besteak beste, arretaz irakurri bide zituzten zentsuraren bulegoetan. *Deia* eta *Egin* jaiotzeke ziren, baina jaiotzear. *La Gaceta del Norte*, *El Correo Español*, *La Voz de España*, *El Diario Vasco*, *Diario de Navarra*, *El Pensamiento Navarro*, *Unidad*, *Hierro*, *Norte Express*, *La Hoja del Lunes*... ziren «gure» egunkariak. Eta Ja -

kin-ek zazpi urte zeramatzan isilik, 1977. urtearen hasieran isiltasun hori apurtu zuenean.

1969an «M.» pentsalariari buruz argitaratutako monografi-koa izan zen 1977ko *Jakin 1* haren aurrekoa. Aldizkari osoan Marcuseren izenik ez aipatzeak ere —«M.» zen, besterik gabe— ez zuen, nonbait, engainatu beharrekoa engainatu. Marcuse pentsalari madarikatua zen.

Baina zentsurako behatzaileek lehenagotik susmo txarra hartua zioten *Jakin*-i, kazetari-enpresen erregistrotik ezabatuz *Jakin*-i argitaratzeko eskubide guztiak kendu zizkionean Informazio Ministerioak emandako azalpenatan aurreko urteko (1968) bi zenbaki aipatzen baitzituen.

RESULTANDO: Que el examen de algunos de los ejemplares aparecidos en *Jakin* y, muy especialmente, de sus números 29 y 30, demuestra de modo patente, que tanto el objeto como el contenido temático reales de la publicación, no se ajustan exactamente a los declarados, sino que se apartan notablemente de ellos¹.

«Jakintza Berria» eta «Euskal Herriko iru hereje» (Baroja, Unamuno eta Salaberria) ziren Ministerioak aipagai zituen 29. eta 30. zenbakietako gaiak. Gerora Joan Mari Torrealdaik eskuratutako agirietan argi ikusten da Zentsurak zer iritzi zuen *Jakin*-i buruz. Hara zer idatzi zion, esate baterako, Ugarte Donostiako zentsura-delegatuak ministroari 1968ko martxoan:

Caracteriza a esta publicación, en la mayoría de sus trabajos, estudios sobre el socialismo y marxismo, no tanto en lo que pudiera tener de conexión con la teología y la filosofía de un Seminario sino el socialismo o marxismo práctico de los países de la órbita rusa².

Hamahiru urte joan ziren Arantzazuko Seminarioko ikasleek lehenengo *Yakin* argitaratu zutenetik eta beste zazpi joango ziren aldizkariak berriro argia ikusi arte. *Anaitasuna* aldizkariaren irakurleek izan zuten bazetorrenaren berri, 1976ko martxoan zenbakian:

Iturri onetik jakin izan dugunez, *Jakin* aldizkaria ere ba dator, hutsune bat betetzeko asmoz³.

Aldizkariaren jaiotzaren 20. urteurrenean kaleratzea zen asmoa, 1976ko udazkenean alegia, baina lege-baimena atzeratu egin zen eta 1977. urtearen hasieran ikusi zuen argia, azkenean, *Jakin 1*-ek. Joan Mari Torrealda zen zuzendaria, eta honako hauek osatzen zuten taldea: Joseba Intxausti, Joxe Azurmendi, Paulo Agirrebaltzategi, Pello Huizi, Manolo Pagola eta Jose Antonio Aduriz. Etxebizitza berean ziren denak, Donostiako Ategorrietan.

UNIBERTSITATEA ABIAPUNTU

«Liburuen eta astekarien arteko hutsune bat betetzera» zertorren *Jakin*, lehenengo zenbaki haren aurkezpenean irakur zitekeenez:

Astekariaren arintasuna eta bizitasuna, liburuaren seriotasuna eta sakontasuna: bien arteko ezkontza izan nahi luke *Jakin*-ek⁴.

Editorialean helburu nagusien berri ematen zen:

Euskal Herrian errotzen da *Jakin*, eta Euskal Herrirako. (..) Euskal Herriko eta kultura unibertsaleko bide berriak, arazo biziak behin eta berriz tratatuko ditugu. Euskal kultura, lehenbaitlehen kultura modernu bilaka dadin, eta kultura unibertsalak euskal kulturaren berezitasuna onar dezan⁵.

«Arazo biziak» tratatutako zituela agintzen zuen lehenengo editorialak eta arazo bizi-bizia hartu zuen gaitzat aurreneko zenbakiak: Euskal Unibertsitatea. Unibertsitatea bizi, ez zen bizi, baina eztabaidagaia ondo bizirik zegoen. «Euskal Unibertsitatearen izarra» editorialean —*Jakin 1*-eko bigarren editoriala— argi zeuden gaiaren aukeraketaren arrazoiak:

Euskal Herriak (...) aurrez aurre ipini izan du Unibertsitatearen jabe izateko gogoia eta asmoa. Ukatu egin zaio! (...) Euskal Herriak erabaki du bere Unibertsitatea behar duela. (...) Euskal unibertsitatearen izarra piztu da berriz, eta indartsu gainera. Oraingoan ez dago prest Euskal Herria uzteko, ezin du utzi —bere etorkizunerako garrantzi handiegikoa du une historiko hau—, ez du utzi-

ko inork izar hau itzal diezaion. (...) Euskal Herriak, ikastola ez du eskatu, lortu egin du: euskal unibertsitatea ere lortu egingo du. Berak sortu beharko du⁶.

Dena egiteke zegoen, eta dena egiteko gogoia zegoen. Frankismoaren heriotzak ekarritako ilusio berrien seinale zen Unibertsitateari buruzko editorial hura, hurrengo zenbakietako beste hainbat bezala. Europako nazio ukatuak aukeratu zituzten gaitzat *Jakin 2*-rako; editorialean azaltzen zen zergatik:

Euskal Herria, Herria da. (...) Euskal Herria, Etnia da. (...) Euskal Herria, Nazioa da. (...) Euskal Herria, Herri-Etnia-Nazio bat denez munduan, munduko Herri, Etnia eta Nazio guztiekin elkartzen da, baita primitiboak omen direlakoekin ere. Baina Euskal Herria Nazio ukatua, galerazia, debekatua denez, Europako (eta munduko) beste Nazio ukatuekin elkartzen da⁷.

Jakin 3-ko gaiaren hautua —Autonomi Estatutua— eta editoriala —«Herria ez da negoziatzen»— ere adierazgarriak dira oso. Ez autonomiarik, ezta aurreautonomiarik ere, ez zen artean —1977ko udaz ari gara—, baina eztabaida puri-purian zegoen eta estatuturako aurre proiektu zenbait plazaratuak zeuden ordurako —Gurutx Jauregik ematen zuen horien berri *Jakin*-eko orrialdeetatik—. *Jakin*-eko taldeak bere jarreraren berri eman zigun editorialean:

Autonomi Estatutuaren baliagarritasunaz sinesturik dirudite denek, alderdi abertzaleek eta bertan lanegiten duten gainerakoek. Batzu, gainera, hortxe gelditzen dira; ez doazke hortik aurrera. Guretzat, berriz, askatasunaren ibilbide luzean pauso posible bat besterik ez da Estatutua. (...) Eta, bienbitartean, Autonomi Estatutua eskatuko dugu; baina euskal nazioa eta beronen soberania ez da negoziatuko. Hori hor dago, eta kito. Herria ez da negoziatzen⁸.

LITERATUR KRITIKETAKO IZARRAK

Gai nagusietako artikulu mamitsuek ezezik, *Jakin*-eko orrialdeetan molde ezberdinetako artikuluek ere lekurik izango zu-

tela erakusten zuten lehenengo zenbakiek. *Jakin 1*-eko azken orrialdeetan, esate baterako, gerora ezagun egingo zaizkigun fitxa bibliografikoak ageri ziren. 1976ko euskal liburugintza zuen aztergai Joan Mari Torrealday-k (y grekoz orduan). Liburu-produkzioan gerora emandako aurrerapausoen lekuko da azterketa hura: bi orrialde aski izan zituen datuen komentatzeko eta 95 libururen fitxak bildu zituen zerrendan. Tartean ziren *Ziutateaz*, *100 metro* eta *Ai Jesus* (sic). Egileak idazten zuena egia bada —«Liburugintzaren abiadak herri baten kondizioak, beharkizunak eta premiak adierazi ohi ditu. Bai, herri baten aurpegia liburutuan ere ikusten ahal da»⁹—, ondo aldatua dugu aurpegia, hoguei urte geroagoko azterketan 1.305 fitxa bildu baititu Torrealdaik berak 47 orrialdetan.

Lehen zenbakiko *Liburuak* sailean baita ere, *Jakin*-ek «liburu-kritikamán alorrean duen erantzunkizun bazterrezina» ez dela bete gabe utziko agintzen zuen Ibon Sarasolak, bere kritikek «berritasun bat» izango dutela iragartzearekin batera: «liburu bakoitzari ikur bat ezarriko zaio»; honela, lau izarreko liburua «euskaldun kulto orok irakurriko beharrezkoa» zen, hiru izarrekoa «guztiz irakurgarria (edo guztiz interesgarria)», bikoa «interesgarria (edo irakurgarria)» eta bakarrekoa «gomendagaitza»¹⁰.

Lau izar jarri zizkion 2. zenbakian *Euskal Hiztegi Moder-noa*-ri —euskaldun kulto orok irakurri beharrekoa beraz—, nahiz eta laudorioen ondoan kritika zorrotz anitz egin zizkion Xabier Kintanaren eta bere taldearen lanari. «Ez da hiztegi on bat izango —zioen Sarasolak bukaeran—. Baina badu hori baino meritu erabakikorrago bat: oro har, dugun hiztegirik onena eta hoberena dela»¹¹. Hiru izar eman zizkion zenbaki berean Ramon Saizarbitoriaren *Ene Jesus* eleberriari.

Hurrengo alean, berriz, Jakinkideen liburuak kritikatzeko «ausartu» zen kritikagilea. Juan Mari Torrealday-k zuzendariaren *Euskal Idazleak Gaur* lanari hiru izar eman zizkion¹², beste hiru Joxe Azurmendiren *Zer dugu Orixeren alde?* entseuari eta kalifikazio gorena, lau izar, egile beraren *Zer dugu Orixeren aurka?* lanari¹³.

Izartxoeren sistema kolokan bide zegoen ordurako. Ibon Sarasolak berak jasotako kritiken berri eman zuen *Jakin 3*-an:

Kritikotan erabiltzen dudan izartxoeren sistema biziki kritikatu du batek baino gehiagok, eta ez zentzurik gabe gainera. Niretzat laburbide bat besterik ez dira, eta ez dira, inola ere, nota bat jartzeko pentsatuak izan¹⁴.

Arlo oso ezberdinei buruzko artikulu laburragoak, *Jakin* taldeko kideek eginak ia guztiak —goitizinez sinatuak asko— lehenengo zenbakitik bertatik hasi ziren argitaratzen *Orain eta Hemen* sailean. Besteak beste, LAB sindikatuaren sorreraren berri eman zigun Peilo Gazteluk (Pello Huizi) aurreneko zenbakian, aditz sintetikoaren bateragintzaz Euskaltzaindiak burutu berri zuen lanaren berri Joseba Intxaustik (*Jakin 2*), *Deia* «Euskal Herriko lehen egunkariaren» sorrera zuen aipagai Manolo Pagolak (3) eta Eusko Ikaskuntza birsortzear zegoela aurreratu zuen Joan Alzibar ezizenez Joan Mari Torrealdaik (4). «*Jakin* aldizkariaren inguruan jaiotako» UZEIren berri zehatza eman zuen zenbaki berean erakunde berriko zuzendari Joseba Intxaustik berak.

AURREAUTONOMIAREN GARAIA: «NAFARROA BAHITUA»

Lemoizko zentral nuklearra eraikitzen eta Deba, Lekeitio eta Tuterarako zentralen proiektuak lantzen ari zirela, indar nuklearrari buruzko eztabaida zeharka ukitzen zuen aldizkaria plazaratu zen 1978 urtearen hasieran: «Ekologia Euskal Herrian». Zentral nuklearrik ez da aipatzen editorialean, baina apustua zeren aldekoa, eta kontrakoa, egin garbi zegoela dirudi:

Guretzat, hauzia ez da satsadura, ez eta kutsadura. Gaitzaren sintomak dira hauk. Gaitza bera da sendatu beharrekoa: gizarte sistema. Mendebaldeko zibilizazio modelua. Premiazkoa da gure gizarte-moduztapenaren oinharriak desmitifikatzea. Etengabeko hazkuntza ekonomikoaren sinesmenean eta progresoarean desiragarritasuna gutzizkoan eraikirik dago gizarte moderno hau¹⁵.

Gai nagusiko hiru artikulutan aipatzen da zentral nuklearren afera, baina *Orain eta Hemen* sailean heldu zion gaiari zuzenean P. Uribarrenek (Paulo Agirrebaltzategi) David Alvarez ETAkidearen heriotza zela eta. Zuhurtasunez heldu ere:

Herri osoaren arazoa da indarretxe nuklearrena. Horregatik beharrezkoa da eztabaida zabal, libre eta demokratikoa irekitzea eta eratzea, alderdi onak eta txarrak neurtzeko, eta inolako monopolio politiko eta ekonomikoren interesen azpian ez erortzeko¹⁶.

Abian jarri berria zen aurreautonomiak hiru probintzia baino hartzen ez zituela eta, gaur egun ere aintzat hartzekoa litzatekeen planteamenduarekin zetorren Manolo Pagola sail berean:

Nafarrena piska bat desdramatizatzeko beste hark zioena ere gogoratzekoa litzateke: Nafarroan erreferenduma egin ordez, Euskadirekin gelditzen den ala ez, zergatik ez zaio Nafarroari beregaintasuna osoa, Del Burgok eta konpainiak opa diotena, ematen, eta gero Nafarroari Araba, Bizkaia eta Gipuzkoa batzen ote zaizkion hauetan erreferenduma egin? Adarjotzailearen planteamendu txoraa ote da gero?¹⁷.

Hurrengo zenbakian (6) landu zen Nafarroaren gaia eskatzen zuen sakontasunez: hamar artikulua eta editoriala. Adierazgarria editorialaren izenburua —«Nafarroa, bahitua»— eta mamia:

Bahitu egin dute Nafarroa! Indarkeriaz konkistatu eta anexionatu ondoren, bahituta dauka zentralismoak. Harrapaketa eta hipoteka: biak adierazten ditu bahitura hitzak, Azkueren Hiztegiak dioenez. Anexionatu ondoren, hipotekatzat eta etengabeko xantaiabidetzat erabiltzen du zentralismo estatalistak Nafarroa, beste euskal Herrialdeen burruka eta eskabideen aurrean¹⁸.

RAMON ETXEZARRETA VS. LUIS MARI MUJICA

Jakin 7 izan zen gai nagusirik gabeko lehena, artikulua soltez osatua. Beste berrikuntzarik ere bazekarren: Erramun Etxezarreta eta Koro Navarro ziren liburu-kritikari berriak.

Luis Mari Mujikaren bi poesia-liburu hartu zituen aztergai Etxezarreta gazteak, eta errukirik gabe egurtu:

Ijitoek ez omen dute inoiz txapapera botatzen. Eta orduan ijito atsoa umea egin eta umea egin, ditietatik bat kendu baino lehen bestea ipurpean. Ijitoak Mujikaren antzera? ala Mujika ijitoen antzera? Aurrekoak dauden tokian daudela, eta atzokoaz (Hitzak ebakitzean) ahanzteko betarik gabe, hara non datorkigun beste bi edo lau haurrekin euskal poesiako ijito atsoa; oraingoan, gainera, launa kiloko bikieiz horniturik, eta berriro haurdun dagoela anunziaz. Ez da makala izanen horiei gobernua emango dien aita¹⁹.

Aurrerago zioenez, «Mujikak baditu urteak, heldutasuna, eta euskal kulturari toki bat eta izen bat; eta orduan konturatu behar du, ez duela edozein gauza kaleratzeko baimenik». «Errazkeria» egozten zion, «poemen estruktura» «erabat adoleszentea» dela zioen eta, azkenik, «lan hauek» «ezer gutxi» aportatzen zutela euskal literaturara.

Kritika gogorrari erantzun gogorra zegokiola iritzi zion Luis Mari Mujikak. Hara zer zuzendu zizkion, besteak beste, Etxezarretari:

Nire lanari ijitokeria deitzea ausartu zara zure atrebentzi desgraziatu horrekin. Nire erantzuna garbia da: ez baduzu onartzen nire produzioa aguanta zaitetz, ezin baduzu hainbat letra ikusi izorra zaitetz... Zein zara zu nere neurriak eta epeak jartzeko? Nahiko ezaguna da gure artean «euskaldunen pekatu nazionala enbidia» dela. Horrelako zerbait sumatu dut zure kritika adolezente horretan...

(...) Zure kritika edo jorraketa nire ustez beste baten kontsignaz egin duzu. (...) Zure joera atzean kontsigna bat dago, eta susmoa badut nondik datorren. (...) Hemen denok ezagutzen gara. Gaur egun euskal kritika literarioa partzialkeriaz josia dago²⁰.

Hurrengo zenbakietan ez zen Ramon Etxezarretaren kritikarik agertuko. Jon Kortazar izango zen aurrerantzean liburu kritikaria, edo zuzenago, liburu-aztertzailea, izan ere, kritikak baino liburuazterketak egitera jo baitzuen, iritzi eta balorazioak alde batera utziz.

Handik hiru urtera balantze gisa argitaratutako 21. zenbakian Kortazarren lanari buruzko iritzia agertu zuten, esker ona ematearekin bat, *Jakin*-eko erredakzioek izenpetutako lemotan:

Jon Kortazarrena lan eskergarri eskerga baldin bada, leial asko eta zenbakiero-zenbakiero bere kritikak egin dituelako da, bai; baina, are gehiago, kritika modu bat desarroilatu duelako, giro minbera eta gaitzikor honetan, hasi eta txispazo batzuk bota ezezik, iraun eta jarraitu egin zezakeen bakarra agian. Aseptikoa. Hotza. Nola-bait antzua, nahi bada. Baina gutxienez berriro posible egin du kritika. Oso erraza bait da «kritikarik ez dago» esatea (eta ez egitea): kritika ere imposible da, ordea, kritikak eramaten ez dakien inguru literario extu, erretxin batetan. Ea nola den posible, bestela, sail bat urteetan eramatea, mundu guziarekin haserretu gabe²¹.

MITXELENAREN ETA ETXANIZEN «ARAGI-IRRIKAK»

Literatura-kritikak bai, baina literaturarik ez argitaratzea zen, eta da, *Jakin*-en joera. Bada, hala ere, salbuespenik. 1978ko lehenengo zenbakian topatu dugu bitxikeria: «Susa» da idazlanaren izenburua, «Griñen loa» poemarena eta «Eztai-gaba» lehen atalarena. Atal honetako azken lerroak dira hauek:

(...)Su-mendi-aoa/irakiten eukanan./salda berotan burni arrotua/aguro goritu niñan./Ta ire poza ler zanean./urruma-artean: «Biok bat!)/intziri egin idanan./Gau aretan, ni gaineko ekaitz:/i, azpiko lur-ikara./Noizbait nekeak atertu ziñan/gure poz-enara../Bizi guzian baiño geiago/ikasi giñenan./Jaunari esker onak ematen/gau pozgarri artan.

Poema erotiko honen egilea apaiza zen: Nemesio Etxaniz. Beste abade baten —Salbatore Mitxelena— poema argitaragabe bat zuen jatorrian, egileak berak sarreran azaltzen zuenez:

Aietako batean, kontu bitxi bat ekarri zidan [Mitxelenak] gure jarduna bizi-arazteko. Or datorkit praille tirtiria, esanaz:

— Atzo, praille lagun batek aldizkari prantzes bat erakutsi zidakan. Errebista ura lizunkeriz ederki josia zetorreen. Besterik gabe, au bota zidakan bat-batean:

— Onelako gairik ezin letxekek euskeraz egoki adierazi.

Orduan Mitxelena Xalbatore'k au erantzun ziokan praille euskal-fede gutxiko ari:

— Nai al-dek aragi-irrikak or bezin bizi euskeraz adierazi?

Eta berealako batean, gure Xalbatore'k an eskeñi zion praille lagunari griña-irrikaz jositako bere lana, euskeraz ondo ornitua. Garbi zegoen, beraz, lizunkeri-gaiak euskeraz egoki ta bizi aitatu zitezkeala. Lan ari, Mitxelena'k Susaa jarri zion. Neri, lan ura irakurrita, beti bezala, aren antzeko zer bait sortzeko irrika sartu zitzaidan buruan. (...) Gerora, Xalbatore'ren olerkia txepelen batek irakurtzen ba-zuan, berriketak sor zitzaakeala-ta papera ausi ta zakarretara bota nuan. Gerora, or ibilli naiz papel ura beste iñork ote-zun billa, baiña ez det iñun arkitu²².

XARRITON HIRU EZTABAIDAREN ERDIAN

1978an Nafarroari zenbaki bat osorik eskaini bazitzaion, 1979an Ipar Euskal Herriari bi eman zitzaizkion: demografia, ekonomia, politika eta nekazaritza zituen aztergai *Jakin 9*-k eta arrantza, kultura, irakaskuntza eta kanta berria *Jakin 10*-ek. Iparraldeko idazleen eskutik denak. Editoriala, aldiz, Hegoaldetik egindako gogoeta kritikoa da, Hegoaldeko abertzaleei zuzendua:

Frantziako Estatuarentzat ez dago ofizialki Euskal Herririk, badakigu. Beste askorentzat ere ez. Hegoaldeko euskaldun askorentzat, «ofizialki» bai, badago Ipar Euskal Herri bat, baina egiazki ez. Noiz gogoratzen gara Iparraldeaz? Etxaberen, Argalaren edo Peixotoren atentatuak gertatzen, edo ETAko adiskide edo etxekoren bat bisitatzerakoan. Babesleku bihurtu dugu Iparraldea, Hego aldeko burrukalarien babesleku. Zentzu horretan, egia esan, ez du zerbitzu makala egin, bai 1936ko gerratean eta bai azken 20 urteotako burrukan. Baina nekez konforma gaitezke honekin. (...) Ipar Euskal Herriak bere nortasuna du, bere bokazioa du, bere eginkizun berezia eduki behar du Euskal Herri osoko herri eta eskualdeen konposaketan...²³.

1979ko aldizkarietako orrialdetan barrena idazle bat nabarmentzen zaigu, berak idatzitako artikuluen ezezik be-

re artikuluek eragindako erantzunengatik: lau artikulua irakurri dizkiogu Piarres Xarritoni bi zenbakiotan (Piarres Xarriton sinaduraz bi aldiz, Piarres Ehulatei behin eta Xabier Gas-teiz beste behin), eta hiruk zuzenketa-erantzuna ekarri zuten hurrengo zenbakietan.

Piarres Ehulateik, Iparraldeko idazleei buruzko artikuluan, Torrealdaik *Euskal idazleak gaur* liburuan behar baino idazle gutxiago zenbatu zituela Iparraldean idatzi zuen:

Euskal Idazleen Elkarteak dioen bezala «25 artikulua, egunkari edo aldizkarietan argitaratu» dituen euskaldun oro idazletzat har badezakegu, orduan Iparraldeko Idazleen zerrenda beste 35 izenetik gutietatik luzatu behar genuke. (...) Bizkaiko 28 izenak eta Gipuzkoako 51k gainditzen ditugu. (...) Berrikusi beharko ditugu eman dizkiguten portzentaia batzu: gure idazleen eta hiztunen arteko erlazioa 1/933 da, erran nahi bata Gipuzkoa bereko 1/2.945 baino askoz hobe²⁴.

Jakin 11-n etorri zen liburuaren egilearen ihardespena:

Erizpide kontua da hori, zuk badakizu. (...) Eztabaidagarria litza-teke, halere, aipatzen dituzun horiek denak idazle diren ala ez. Neure ustez ez. Ez dago hainbeste idazlerik Ipar Euskal Herrian. (...) Ez da zilegi, ondoriak ateratzeko orduan, bi erizpide-mota nahastea, konparaketa eta portzentaia oro faltseatzen bait ditu, kasu honetan ere gertatzen denez²⁵.

Orain eta Hemen sailean «Euskarazaintzaile batzuei bi hitz» zuzendu zizkien Xarritonek, elkarte sortu berrian Iparraldeko nehoren izenik ez duela topatu ohartarazteko batetik eta Barandiaran elkartearen zerrendan sartu izana salatzeke bestetik:

Jakin ere dut bestalde eta nere begiz ikusi, zuen artean agertzen duzuen euskal jakintsu handienaren izena, izen horren jabeak berak ukatu zizuela. Horrelako egitate itsusia ez zuen aita Kardaberaz doneak lapurketa deitzen?²⁶.

«Xarriton adiskidea, emeki, ain bere duan xamurtasunaz mintza dan ezker», Euskarazaintzak erantzuna ematea agin-

du dio Latiegi´tar Bixenteri, honek «Euskerazaintzaren joku zintzoa» gutunean dioenez. Barandiaranek berari esanak berritu zituen artikuluan Latiegik, piztutako polemika argitze aldera:

Ara zer esan zidan Barandiaranek: Iru aldiz izan dala leen ere akademilari egiña. Real Akademia de la Lengua españarraren partetik aurrena eta Euskaltzaindiaren partetik gero bi aldiz (korrespondiente lendabizi, numerokoa, ondoren andik urte batzuetara). (...) Iru aldietan, berari aurretik inork ezer esan ez ziola izan dala akademilari egiña. Oraingo laugarren ontan ere, bere izena izparringietan, Euskerazaintzaren zerrenda batean, ikustean jakin zuala ostera laugarren aldiz akademilari egiña izan zala. (...) Baña Euskerazaintzak bera, aurretik ezer galdetu gabe, Euskerazain izendatu ba´du ere, Euskaltzaindiak ez omen du zertaz asarreturik, ori bera egin bait omen du ba Euskaltzaindiak ere, ta bi aldiz gañera²⁷.

Hirugarren polemikatxoa Lopez Adan *Beltza*-rekin izan zuen Xarritonek. Beltzaren artikulua bat —«Ipar Euskal Herria: 150 urte historiarik gabe (1789-1934)»²⁸— oinarri hartuta osatu zuen idazle hazpandarrak «Historiarik gabeko Ipar Euskal Herria?» idazlana²⁹, besteak beste, Ipar Euskal Herriaren historia koloniala egin beharra zegoela esanez. Zuzenketa batzuk egin zizkoin Beltzak hurrengo zenbakian, zera erranez:

Gure aberriari buruzko ezagutza aberastu nahi badugu, ez zaigu aski atzerritarrekin ditugun hauziak aztertzea³⁰.

1979an aski berria zen politikariak botoen bila borrokan aritzen ikustea. Ikuskizunera ohitu gabe geunden oraindik. Eta Gernikako Estatutuari buruzko erreferendumaren kanpainak sutan jarri zuen, nonbait, Joxe Azurmendi. Lasaituko ahal zen «Erreferendumaren biharamunean» idatziko artikularekin!

Tristeia, Euskadirentzat, egun hau. Ez dakit zeinek irabaziagoko zuen, denek irabazi duten erreferendu honetan. Galdu, denok galdu dugu. Lotsa. Estatutuaren aldekoak, salduak eta ustelak ditugu denak, beste ezer ez; Estatutuaren kontrakoak, denak burugabe hutsak, edo faxistak, edo deabruak daki zer. (...) Beste esti-

lo bat espero zitekeen, demokrazia benetan estreinatu nahi bazen. Zero. Ez dugu nota hoberik merezi. (...) Politikoez ofizio bihurtu digute lotsagabekeria. Arte bat, insultoa. Ehun diktadore kokxor eta ridikulo, aztoratuta, kale guztiaren bistan mukerian, bizi-bizi elkar larrutu nahita. Horixe izan da errefenduaren kanpaina³¹.

JAURLARITZAREN DIRULAGUNTZA: 59.467 PEZETA

1980ko udaberri-udan argitaratu zuen *Jakin*-ek lehenengo zenbaki bikoitza (14-15). Gaia: Bertsolaritza. Irakurleek atseginez irakurri bide zuten aldizkari lodia, *Jakin*-en 25. urteurrena zela eta hurrengo urtean egindako inkestan zenbaki hoberentzat jo baitzuten irakurleek. Sarri landuko da, gerora ere, bertsolaritzaren gaia: guztira, lau aldiz izan da gai nagusi (14-15, 44, 75 eta 87).

Euskaltzaindiaren arauak zorrotz betetzen aitzindari izandako *Jakinek* gipuzkeraz idatziko bi artikuluko bere horretan argitaratu zituen zenbaki bikoitz honetan. Hainbeste merezi zuten, antza, Manuel Lekuonak eta Antonio Zavalak. Dena den, batasunaren aldeko apustua berresteko baliatu zen abagunea, *Zenbaki Honetan* saileko oharrean:

Jakin-eko irakurleak badaki gure hizkuntz politikaren berri, hots, euskara batuaren jarraitzaile eta egile garela. 1964az geroztik *Jakin*-en jokabidea ez da aldatu. Halere, oraingo zenbaki honetan hizkuntza normaldu horretan ez dauden bi artikuluko (bata Manuel Lekuonarena eta Antonio Zavalarena bestea) argitara ematen ditugu, egileek beraiek horrelaxe argitaratzeko eskaturik. Egileen izenak eta idazlanen interesak artikuluko bere horretan onartzera eraman gaituzte. Segidarik gabeko salbuespena da³².

Eta ez du izango segidarik, hurrengo hamasei urteotan, salbuespenak.

1981eko lehen zenbakian (17-18, Arabari buruzkoa) Eusko Jaurlaritzak lehenengoz dirulaguntza eman ziola jakinarazi zien *Jakin*-ek bere irakurleei: 59.467 pezetako subentzioa izan zen, «gure kostuen % 0,9». Dirulaguntzaren berri eman beste-

rik ez zen egin *Zenbaki Honetan* sailean; baloraziorik ez. Baina *Orain eta Hemen* sailean aipagai zuen gaia Joan Altzibarrek (Torrealdai); ez zen batere kontent:

Bostek bakarrik diru-banaketa honen ia % 80 eraman du. (...) *Jakin*, hamalau aldizkariaren artean, hamaikagarren lekuan agertzen da, atzetik dituen denak *Ikastola*, *Jaunaren Deia* eta *Zer* aldizkariak direla. (...) Kriterio mekaniko hutsak erabili omen dira diru-banaketan. Erizpide mekanikoak? Aplikazioa da mekanikoa, ez kriterioak!³³.

KOLDO MITXELENA ETA UZEI

Hurungo aldizkaria ere, «Elebitasunaren auzia ikastoletan» gaiaren gainekoa, bikoitza izango da (19-20). Monografiaren moldaketan aholkulari eta laguntzaile Mari Karmen Garmendia izan zela aitortzen zen alearen aurkezpenean. Bi artikuluren eta bibliografiaren egilea ere izan zen gaur egun Kultura sailburu den Garmendia.

Bi zenbaki bikoitzekin urteko lanak burutuak behar zituzten Jakinkideek, baina aurreko bi zenbaki bikoitzak baino are lodiagoa zen aldizkari extra atera zuten urteburuan, harpidedunei doan banatzeko. Bazen-eta zer ospatua: 25 urte bete zirenen Arantzazuko ikasle-talde batek *Yakin 1* argitaratu zuela.

Jakin-en historia zehatz eta zabal azaldu zuten 21. zenbaki berezi honetan, aldizkariaren hainbat konturen eta irakurleen artean egindako inkestaren berri emateaz gain. Ordu arte argitaratutako artikulua guztien aurkibidea ere badakar 408. orrialdeko zenbaki mardulak. *Jakin*-en historiako mardulena, inondik ere.

1981eko urrian hasi eta 1982ko udaberrira arte luzatu zen polemika bizi batek ezohiko oihartzun zabala izan zuen orduko prentsan: Koldo Mitxelenak UZEIren jarduna gogor kritikatu zuela-eta euskararen normalizazioari buruzko eztabaida garrantza piztu zen euskal munduan. «Gerora garrantzia izan dezakeelakoan» polemikaren inguruan agertutako iritzien bi-

bliografia osoa eskaini zuen *Jakin* 23-k: 1981eko urritik 1982ko apirilera arte argitaratutako 118 prentsa-artikuluaren zerrenda osatu zuen³⁴.

Bestela ere izan zuten eztabaidaren berri *Jakin*-eko irakurleek. 1982ko lehenengo zenbakian editoriala kaleratu zen:

Bat batean zalaparta uhin gaitzetan jarri digu euskal mundu osoa Mitxelenaren alde guztietarako ekaitzak, sortzaileak nahiz itzultzaileak, idazleak nahiz irakurleak, kupida gabe eraso dituela, UZEI, haren lankideak eta lanak berezi-bereziki astinduz. (...) Auzitan jarri den puntu baten aurrean Jakin-ek ez dauka isiltzerik, argi eta garbi bere iritzia eman gabe: normalizazioaren arazoa da hori.

(...) Euskaltzaleok urte gutxi barru jakingo dugu EAJk euskara salba dezakeen ala ez. Agintean dagoen alderdiak —bi belaunaldi osotan kasik euskaltzale guztiak bildu zituen alderdiak—, nahi badu eta ez badu, laster erakutsiko digu zer dezakeen eta zer ez³⁵.

Aldizkari berean beste adar batetik heldu zion gaiari Joan Altzibarri, Euskararen aholku batzordearen osaketa zela eta:

Hertsiegia da Batzordea. Zenbait batzordekideren presentziak harritu nauela ezin nezake uka. Ausentziek kezkatuago utzi naute, halere. Egon daitekeen asko falta da hor. Egon behar lukeenik ere falta dela esango nuke. Eta okerrago dena: jende-mota jakina falta da. K. Mitxelenak eraso dituenetatik ba al dago inor? Hari erantzun diotenetatik ba al dago inor? (...) Joera desberdinen orekarik eza³⁶.

Joxe Azurmendik gogoeta luze eta sakona ondu zueneztabaidarako bere ekarpenean. Azurmendik zioenez, eztabaida hark «ondorio latzak» izango zituen «bat baino gehiagoren bizitzetan» eta «gauzak ez dira berriz lehen zirenak izango gure artean». Mitxelenaren kritikek UZEI ezezik euskararen normalizazioan ari diren guztiak ere (itzultzaile, UEU, *Elhuyar*, *Jakin*...) auzitan jarri zituela zioen Azurmendik. Eta ondorioetan:

Gustatzen ez bazaigu ere, hemen, arrazoi linguistikoak, indarkultural-sozialak eta proportzio politikoak, nahastu egiten zaizkigu. Eta denak dago hartu beharra kontsiderazioan. (...) Politika eus-

kara inbadituz doa. Ez dago bestela esaterik. (...) Arazoa normalizazioa denez gero, auzitan ez dago UZEI, auzitan Gobernuia dago. Gobernuak zeinekin eta nola egin normalizaziorako behar duen euskararen prestakuntza. UZEIrekin egin nahi duela? Ederki. UZEI gabe? Ederki, baita. Hori bere kontua da eta pragmatismo kontua. Baina egin dezala³⁷.

POST TENEBRAS SPERO LUCEM: OBABAKOAK JAKIN-EN

Bernardo Atxagak *Obabakoak* argitaratu baino sei urte lehenagotik zuen *Jakin*-eko irakurleak Obabaren berri. «Post tenebras spero lucem» ipuina *Jakin* 25-en plazaratu zuen lehenengoz Atxagak.

«Narratiba gaur» zuen gai nagusi aldizkariak eta Atxagak bi artikulua idatzi zituen: literatura fantastikoari buruzkoa da bata —«Iraultza ala Beverly Hills!» esanez bukatzen zuen— eta euskal narratibaren arazoan gaineko gogoeta bestea. Bigarre n artikulua honen osagarri gisa idatzi bide zuen «Post tenebras spero lucem», egileak berak zioenez:

Hurren datorrena nolabaiteko «kasu praktikoa» duzue. Aipatu problemei aurre eginez, duela hiru hilabete izkribatu nuen ipuina, hain zuzen ere³⁸.

Eusko Jaurlaritzako Gizarte Azterketarako Lantaldeak egingandako inkesta soziolinguistiko zabala osorik emanez ekin zitzaion 1983 urteari, «Euskararen borroka» izenburuko zenbaki bikoitzarekin hain zuzen ere. Inkestaren ondorioei buruzko gogoeta zekarren editorialak:

Erdibitzen ari gara, alde batean instituzioak eta bestean militantzia. Eta hori, luzarora, gure desastrea izango litzateke. (...) Ez dugu uste legeak ematen zizkigun posibilitate kaxkarrak ere behar bezala probetxatu direnik, betiko gure kalamitateak medio. (...) Badirudi proposamen orokorrek onarpen oso zabala dutela; proposamen horietzek modu programatu batetan egintzetara eram nahi direneko, haatik, uzkurto egiten dela inkestatua. Ikara horrek azpi-azpian, inkontzienteki, «gaztelania ezartzea bidez-

koa da; euskarak, ordea, borondatezkoa izan behar du» eskema da-goela, ematen bait du. Gure egoera diglosikoaren agerpen bat gehiago, noski. Baina mentalitate horixe gaindituz hasi beharra bait dago. Ez daukagu euskarari hizkuntza toleratu baten planteamoldeak egiterik³⁹.

Euskal Eskola Publikoa hartu zuen *Jakin*-ek gaitzat hurrerengoa alean (28), Eusko Jaurlaritzaren EIKE lege-proiektua zela-eta bizi-bizi baitzegoen eztabaida. Eusko Jaurlaritza, EAJ, EE, HB, PSE-PSOE, Ikastolen Elkarte eta Irakasleen Elkarteari egindako galdeketa irakur daiteke zein ziren hurrerengoa urteotan hainbeste txinparta atera dituen gaiaren inguruko orduko jarrerak.

Marxen gaurkotasuna, drogak eta Euskal Herriko sindikatua izan ziren gai nagusiak 1984an baina, ohi bezala, urte hartan eztabaidagai ziren hainbat konturen arrastoak artikulu laburragoen ataletan topatu ditugu.

Bi urteko bidea egina zuen ETB zuten kezka Joan Altzibarrek (Torrealda) eta Joan Larrinagak (eta Torrealda) urteko bigarrenean (31). Caro Baroja EITBko administrazio kontseiluko kide izendatu izana zuen kezka-iturri Altzibarrek:

Badirudi ETBren erabilera politikoak, eta ETB informazio-tresna gisa balioztatzeak gero eta munta handiagoa duela. (...) Ni neubeldur naiz, uste bait dut, ETBren hazkuntza hau dela eta, bigarren aldi baten atarian egon gaitzkeela. Eta etapa berri honetan «euskararen arazoa» errebisatu egingo dutela⁴⁰.

Etorkizuneko ETBk Julio Caro Barojak bere adierazpen eta idazkietan adierazitako lerroa jarraituko ote zuen galdetzen zuen Altzibarrek:

Hemendik ote doa ETBren oraingo hizkuntz filosofia? Aho batez hautatua izan denez, zer besterik pentsa liteke? (...) Tokitan leudeke Labaien baten jatorrizko asmoak eta ETBren urte t'erdiko praxia.

Larrinagak, berriz, oraindik ere gaurkotasuna duen gaia ekarri zuen orrialdeotara, Iruñeko Diputazioaren aurrean «No a Euskal Telebista no» pankarta agertu zela eta:

ETB etsaiaren tresna dela esan du Del Burgok. Eta noski, etsaiari ez zaio sarrerarik utzi behar! Aragoetako telebista balitz... hori besterik litzateke! Baina ETB Troiako zaldia da! Lastima bene-tan, diogu guk, zaldi famatu hori gure kasuan pottoka izatea!⁴¹.

Zatiketarako oraindik bi urte falta baziren ere, EAJren barnean ekaitza pizten hasia zela adierazi zigun Joxe A. Otaegik (Joxe Azurmendi) aldizkari berean:

Napar Buru Batzarraren zigorrarena izan da gogorra. (...) Nora doa PNV? Hori da abertzaleei gaur sortzen zaien kezka. Ez ote den hiru probintzietako Alderdi regionalista bezala funtzionatzen hasi. Ez ote den erabaki, Nafarroa enbarazo bat besterik ez dela. (...) Bestela esan: oso-oso disgustora, jakina, baina, behar izanez gero, zenbatean saltzen da Nafarroa?⁴².

NATOrri buruzko erreferenduma ere urrun zegoen oraindik, baina Joxe A. Otaegik artikulua mamitsua plazaratu zuen urteko azkenean. Artikuluaren amaiera-aldekoa da pasartea:

Euskaldun batentzat bederen dibertigarria da politikoei entzutea, bai, elkartu bai, egingo dela, baina subiranotasuna ezertan murriztu gabe, eta eskubideak ukitu gabe, duintasun nazionala beti ere ongi salbatuz eta nortasunaren inolako kalterik gabe. Aspaldian ez zen entzun parajeotan hainbeste filosofia de campanario (hori bai, gauzak abandoarrak ohi zuen baino eleganteago formulatuz). (...) Historiaren logikan Euskadi arrazoi gutxi zela, bagenekien. Geuretzat, hala ere, nahikoa zen. Espainiak ere, ordea, honez gero ez du denboraren azkeneko hitza ematen. Estatuak badoaz ekarri zuten bidetik eta, bihar, OTAN izango da munduko gauzarik naturalena, arrazoizkoena⁴³.

Dirulaguntzen afera dakar aldizkari berak «Kontuak argi eta garbi» oharrean: 1.152.000 pezeta agindu zizkion Eusko Jaurlaritzak *Jakin*-i baina, subentzioa kontuan hartuta ere, defizita 4.500.000koa aurrikusten zuten:

Euskal erakunde publikoek laguntzarik luzatuko digutela sinetsi nahi genuke. Ez zaigu sanoa iruditzen *Jakinek* eta *Jakin* bezalako beste aldizkari batzuren egoera kondizio horietan luzaroko mantentzea⁴⁴.

1985. URTEKO SAN FERMIN EGUNAREN INGURUAN

Euskal egunkaria mahainguruetako eztabaidagai baino ez zen 1985ean, baina euskarazko prentsan urak ez zeuden geldi. Eusko Jaurlaritzak euskarazko albiste-agentzia sortzea erabaki zuen eta Joan Altzibarrek, komunikabideen alorrean usaimen zorrotza erakutsi ohi zuen berak, huts egin zuen agentziari gero izango ez zuen garrantzia ematean:

Etz dut uste itzulpen-agentzia izango denik. Euskal kazetaritzaren estrategia zabalago eta luzeago batean kokatu beharko da delako agentzia hori. (...) Euskarazko albiste-agentziaren lehen ondorioa euskararen efektu biderkatzailea izango da. Euskararen presentzia soziala erraztu egingo du, noski. Eta, bide batez, zenbait kazetari enpresak ez du kontuaren aitzakiarik atera ahal izango orain, euskara bere orrialdeetan gehitzeko orduan. Eta zer esanik ez, euskarazko egunkariak traba bat gutxiago du honela⁴⁵.

Euskal Antzerkia izan zen urteko azken zenbakiaren aztergia. Artikuluak hitzaldi eta mahainguru izan ziren ekainean, *Jakinek* Donostiako Aurrezki Kutxa Munizipalaren babesarekin antolatutako Euskal Literaturaren Lehen Astean.

Eztabaidaren aurretik idazlan bana ekartzekoak ziren mahainguruko gonbidatuak baina batek, Mikel Antzak, lana garaz burutu ez eta mahainguruaren ondoren igorri zuen artikuluxka, ez dakigu nondik, azaroaren 16ko datarekin —1985eko San Fermin egunaren ondoren, Joseba Sarrionandiak ordurako espetxea utzia zuela, alegia—. *Zenbaki Honetan* ataleko azalpenak badu zentzurik:

Mahaingurua ospatu zen egun haietan edo, «bestelako zereginetan» ibilki nonbait, ez zuen lan idatzirik mahaira ekarri⁴⁶.

NATOr buruzko erreferenduma baino lehenago idatzi baina ondoren argitaratutako editoriala zekarren 1986ko lehenengo aldizkariak. Euskal Herriak eta Europako beste Herriek ezezkoa eman beste biderik ez daukatela zioen editorialak. Hona argudio nagusia:

Herri horien helburua ez da orain bertan defentsa nola antolatu etsai hipotetikoren baten aurrean; bere burujabetasuna lapurtua dien estatua dute etsai egiazkoa, eta horren subiranotasun estatalistatik ateratzea da horien helburua³⁷.

Urteko lehenengo zenbaki hau aberatsa ezezik garestia ere izan zela antzeman daiteke: Nikaragua-Ertamerika gai nagusia aztertzeko Joan Mari Torrealdai zuzendaria Nikaragua eta Salvadorrean bidali zuen *Jakin*-ek «egoera *in situ*, bertatik bertara ezagutzera».

Eta lan interesgarririk ekarri zuen besapean: «Nikaragua libre, Ertamerikan» erreportaia luzea —Fernando Cardenal Kultura ministroarekin solasaldia tartean—, Xabier Gorostia-gari elkarrizketa eta Jon Sobrinoren eta Ignacio Ellakuriaren artikulu bana.

Kanpora begira segitu zuen *Jakin*-ek, Galizia hartu baitzuen gaitzat hurrengo zenbakian, 39.ean. Arazo eta erronka bertsuak ditugula nabarmentzen zuen editorialak:

Estatu bat beraren (aterpean, edo) euripean bizi behar dugunez, Hegoaldeko euskaldun guztiok eta Galiziako galego denek patu historiko beretsua dugu. (...) Mende honen azken laurden honetan, Penintsulako (horokoak bakarrik ez bagara ere) nazioei egokiera historiko berria sortzen ari zaie. (...) Europako proiektua ere sartu zaigu etxera: herri txikiok batasunean indar egiten ez badugu, jai dugu guztiok etorkizunean⁴⁸.

Hurrengo zenbakian heldu zion *Jakin*-ek, hain zuzen, Europaren gaiari, «onerako ala txarrerako, aurtengo gertakari nagusienetako bat» «Euskal Herria EEEEn sartzea» sartzea izan zelako.

Garaikoetxearen artikulua ere badakar 1986ko uztaila-irailako zenbaki honek⁴⁹. Ez dakigu artikulua idatzi zuenean Jaur-laritzako lehendakari ote zen; baina argitaratu zenerako denbora zeraman Ajuria-Enetik kanpo. EA sortua zen ordurako.

Urria-abenduko aldizkarian heldu zion EAJren zatiketari Joxe Azurmendik, onerako izan zela argudiatuz gainera:

EAJ/PNV eten egin da. Uste dut, kanpotik ikusita, hobe izan dela. (..) Moralki, gutxienez, hobe. Zeren eta, gizalege mailan, gizalege-faltaren mailan alegia, bazterrotan ez da gogoratzen aspaldian eztabaida politiko penagarriagorik ikusi izana, mota guztietako bajeza guztietan. Politikoki hobe? Inork ezer irabazi duenik, irabazi, oraingoz behintzat ez da ikusten. Ez alderdiak berak, ez Euskal Herriak. Alde horretatik negatiboa izan da guztientzat. Gauzak aspaldian zeuden bezala, halere, eteteak zirudien hobere, eta hala adierazi dute alderdi biek⁵⁰.

Negoziazioaren aldeko jarrera gaur egun bezain zabaldua ez zegoen garaiotan «Negoziatu, bai (Iranekin)» artikulua argitaratzera ere ausartu zen autore bera, Joxe A. Otaegi sinatuz (41):

Itxurak itxura, moralak eta printzipio demokratikoez, letra handizkoek, ez sartu eta ez irten egiten dute hemen ezertarako. Borondate politikoaren (zer nahi den) eta kalkulu politikoaren (zer ahal) kontu soila da. (...) Indarren problema da, beraz. (...) Problema ez da legitimitatearena (edo: legitimitatearen problemarik baldin badago, aurren-aurrenik Konstituzioarena da). Problema soluzio duin bat aurkitzeko borondatearena da⁵¹.

Hautsak harrotu zituen artikulua honek. Ez zion onik eka-
rri *Jakin*-i: izen ezaguneko zenbait harpidedunek baja eman zuten hurrengo hilabetean.

Ale berean «euskal prentsa berria dela eta» argitaratutako oharrean, Altzibarrek aurrekoan baino usaimen hobea erakutsi zuen Torrealdaik, *Hemen, Eguna, Zabalik* eta *Correo Escolar* argitarapenen sorrerari buruz:

Formula bitxi honen joerazko arriskua, astekari bihurtzekoa da (...). Euskal egunkariak enpresarialki autonomia behar du, garrantia osoz plazaratzeko⁵².

LARRUA JOTZEA EZ DA HAIN MODERNOA

Lehendik landutako lurretan aritu zen *Jakin* 1987an gai nagusiei dagokionez: soziolinguistikaz izan zen 42-43 zenba-

ki bikoitza —Txepetx-en ikerketa berritzailearen sarrera eta luzapen gisa—, bertsolaritzari buruzko monografikoa 44.a eta Euskal Literaturaren III. Astean «Emakumea eta literatura» gaiaren inguruan aurkeztutako lanak zekartzan urteko azkenak.

Berrikuntza eguneroko gaiei buruzko artikulua arinetan etorri zen: *Orain eta Hemen* saila desagertu eta *Egunen Gurpilean* agertu zen. *Jakin* taldeko kideen iritzi-artikulu laburrek osatutako sailaren orde, idazle bakarrak —Joan Alzibar— modu kronologikoan —egunen gurpilean, alegia— idatzitako artikuluek osatuko zuten saila: 21 artikulua zekartzan sailak estreinaldian (azaroaren 20tik otsailaren 13 bitartean).

Denetarik dago Alzibarren artikuluetan gaien aldetik —hauteskundeak, Durangoko azoka, atxilotu politikoak, Nikaragua, Salvador, ikastolak, katalana eta Auzitegi Konstituzionala, lan istripuak...— baina ezagun du Alzibarrek arreta berezia jartzen ziola iritzi-emaile espainiarrek euskaldunoi buruz ziotenari. Adibide bat: Antonio Burgosek euskararen «ezintasunei» buruz zerbait idatzia behar zuen, *Eginen* Inuxente Egunean Villasantek *Kamasutra* itzuli zuela argitaratu zela eta; hara Alzibarren erantzunaren pasarte bat:

Nork frogatuko dio Antonio Burgosi euskaraz larrua jotzea bada-goenik? (...) Gizarte modernoaren konplexutasunerako ez omen da gai euskara. Baina guk uste genuen, larrua jotzea ez zela ez hain konplexua eta ez hain moderno⁵³.

Gertakari larriagoen berri jaso zuen Alzibarrek sail berean, urria-abenduko zenbakian. Txomin Iturberen heriotzari, esate baterako, aparteko garrantzia eman zion Alzibarrek:

Zerbait baino gehiago gertatu delakoan nago ni, ez dakit ETA-rentzat baina ziur Euskal Herriarentzat⁵⁴.

Eta kritika gogorra egin zion ETARI, Hipercor reko atentatua zela eta:

Ikaragarria izan da Bartzelonakoa. ETAREN astakeria, basakeria. Sarraskia. Ez dakit zenbat hildako eta zauritu. Errora eta horrorea.

(...) Ikaragarria izan da, bai, Bartzelonakoa, hildakoentzat, haien familientzat, euskaldunentzat, euskaldunon Estatuko lagunentzat (batipat katalanentzat), HBkoentzat, ezkertiarrentzat⁵⁵.

Handik bi zenbakira, Ezkerraren Historiari buruzko aldizkarian ezker abertzalean aldaketak etor zitezkeela aurreratzen zuen Pako Letamendiak, «Ezkerra Euskadin» artikulua amaieran:

ETAm-ek anuntziaturiko tregoa (su-etenari buruzko akordio behin-betikoaren aurretik, baina alde biko akordio baten fruitu izatekotan), eta azken bolada honetan ezker abertzale erradikalak daukan eboluzioa, beste sektore zibilentzako gero eta autonomi maila handiagoak lortzeko zentzuan, guztiz fenomeno berriak dira eta, agian, fase berri baten hasiera adierazten dutenak⁵⁶.

1988ko udaberria zen: Aljerreko negoziazioen atarian geunden beraz.

«AGUR ESKERRIK ASKO» FRANTZISKOTARREI

Jauzi egin zuen *Jakin*-ek 1989. urtean, 50. zenbakia kaleratzean: lau zenbaki barik sei zenbaki kaleratuko zituen urtean aurrerantzean; bihilabetekari bilakatu zen. Azalpenak *Zenbaki Honetan* atalean zetozen:

Aldizkariaren hazkuntza eta garapena euskal kulturarenarekin paretsu joan da hasieratik, elkarri eraginez. Eta gaur, euskal kulturaren maila eta eskakizun berriei erantzun ahal izateko, jauzi bat egin behar dugu aldizkarian. (...) Aldaketa handia da erritmo azkartze hau guretzat, baina uste dugu jakinzale guztiek estimatu eta sustatuko dutela berrikuntza. Jauzi hau egiteko, bestalde, Eusko Jaurlaritzaren bultzada izan dugu eta diru-laguntzarik ere izango dugulakoan ematen dugu pauso berri hau⁵⁷.

Egunen Gurpilean saila desagertu egin zen urte honetan. Baina, esate baterako, EHUK E. Jünger pentsalaria *doctor honoris causa* izendatu izana ez zuten komentatu gabe utzi. Jose Azurmendik hartu zuen lana:

The Encyclopedia of Philosophy, 8 tomotan, nik uste dut munduan entziklopedia filosofikorik errekonozituena izango dela, eta hori ere ez dut uste hemengo intelektualek sospetxosotzat edukiko dutenik. Ikus bedi, beraz, hor ere, E. Jünger faxismoaren aintzidari eta bide urratzaileen artean kontsideratua, apenas erudugarria ematen duen irudiarekin, eta ez *Egin*-eko betiko endredatzaileek horrela desfiguratua, baina filosofiaren entziklopedia anglo-amerikano guztiz ponderatu handian... Doktore bat egin behar honoris causa eta, horixe hautatu beharra zegoen? Hori ohoratzen al du euskal intelektualeriak?⁵⁸.

Urrutiagoko (baina aldi berean oso hurbileko) gertakari batek ere merezi izan zuen, laburra izanda ere, *Jakin*-ekoen oharra: Ignacio Ellakuria hil egin zuten Salvadorren. Nikaraguarri eta Ertamerikari eskainitako zenbaki berezian *Jakin*-entzako «Ertamerikako egoeraren ikuspegi politikoa» artikulua idatziz zuela⁵⁹ gogoraraztearen batera, idazlan hartako azken lefroetan zioena berriro izan zuen *Jakin*-ek⁶⁰:

Etokizuna, ilun. (...) Liskarrek jarraitu egingo dute Salvador, Guatemala eta Nikaraguan, eta, liskarrokin, baita herri bakoitzaren suntsipenak eta berreraikitzen hasteko ezinak ere. (...) Krisia, beraz, irekia dago. Askapen-prozesuek indartsu jarraitzen dute, baina baita dominazio- eta itomen-prozesuek ere. Ertamerikako arazoa, munduaren arazo da oraindik ere eta mundu-mailako arazoak isladatzen dituen ispilu. (...) Horregatik, auzitan daude Ertamerikan, eszenario txiki batean bada ere, munduaren egia eta ontasuna. Eta honek ikaratzen ditu mundu honetako inperio eta botereak.

Aldaketak maiztasunean eman baziren urte hasieran, jabeagoan aldaketa zetoirela iragarri izan zuen *Jakin*-ek urteburuko aldizkariko editorialean. Frantziskotarren argitaldaria (EFA) babesa utzi eta bere kasa bide berriari ekiteko erabakiaren berri eman zuten Jakinkideek:

Frankismoan eta haren ondoko urteetan, gure lana errespeto guztiz begiratu dute frantziskotarrek, eta erraztasun pertsonalik onenak eman izan dizkigute talde gisa eta lanak buru genitzan. Geure eta irakurleen izenean, eskerrona baizik ez diegu zor erakutsi

diguten euskaltzetasunagatik, eta eskuzabalki ezagutu diguten libertateagatik. (...) Kasu honetan, bederen, Ebanjelioari jarraiki, Elizak ez du boterea beretzat bilatu. (...) Inguruaren gero eta premia handiagoak ikusita, inguru euskaltzale berorrek dagoeneko eskaintzen digun lankidego zabalagoaz ohartuta, gure profesionaltasunean pauso berri bat eman nahi dugu *Jakin*-en. (...) *Jakin* taldeak bide berriari ekiteko erraztasunak eskatu dizkie aldizkariaren legezko jabeei. Eta berriz ere erraztasun horiek erabatekoak izan dira EFaren aldetik⁶¹.

JUGOSLAVIAKO GATAZKA BEGIBISTAN

Jon Kortazar aspaldian ez zen *Jakin*-eko orrialdeetan ageri —1986an argitaratu zuen azken kritika⁶²—, baina ez zuen horregatik literatur kritika alde batera utzi. 1990. urtean itzuli zen orrialdeotara, baina ez liburu-kritika egiteko, kritikari buruzko gogoeta egiteko baizik. Aspertu samar bide zegoen-eta kritikarik egiten ez dela zioen iritzi zabalduarekin:

Orain gutxi argitaratu da berriro (noiz ez da argitaratzen?) Euskal kulturak kritikarik ez duela mantentzen duen eritzia. Urte-bete daramat euskal literatur liburu berriei buruzko eritzirik argitaratu gabe, eta beharbada, aldi horretan, nik jakin gabe hala ere, hil egin naiz. (...) Eta, gure artean kritikarik ez dela behin eta berriro errepikatuz, kritikarekin bukatu nahi bada, zera gogoratu nahi nuke: kritikarekin amaitzen den egunean apologiaren eta publizitatearen eskuetan izango gara. Baina lasai! Guzti hau irakurle baten gogoetak baino ez dira; ez, ez naiz eta literatur kritiko bat⁶³.

1990ean gerrarik ez zen Jugoslavian, baina bake-bakean ere ez ziren bizi. Soviet Batasuna izan bazen, baina ordurako ez zen lehen izan zena. Batean zein bestean aldaketa handiak zetozela aurrikusita gai nagusitzat hartu zituen *Jakin*-ek 60. zenbakian. Mitja Zagar esloveniarraren artikulua irakurriz etortzeko zenaren berri izan zuten aurrez *Jakin*-eko irakurleek:

Etorkizunean eman daitezkeen aukeretatik beste bat zera da, Jugoslaviaren desintegrazioa. (...) Printzipioz, Jugoslaviaren desintegrazioa bi eratara izango litzateke posible: subjektu guztien

akordioz, kontratu baten bidez, konponketa baketsu baten bitartez, armazko inolako interbentziorik gabe; edota gerra zibilaren bidez, honek Jugoslaviaren desintegrazioa ekarriko bait luke. Une honetan, susmo eta itxura guztien arabera, bigarren aukerak probableagoa dirudi (nazio jugoslaviarren arteko tentsioei begiratuz batez ere)⁶⁴.

Hurrengo urtean bertan hasi zen desegiten Jugoslavia, eta 1992ko hasieran piztu Bosnia-Herzegovinako gerra.

1991 ere aldaketekin hasi zen, aldaketa ikusgarriekin gainera, diseinu erabat berriarekin etorri baitzen 62. zenbakia. Gaztelera eta frantsesezko laburpenak desagertu egin ziren eta ingelesezkoak agertu. Eta *Egunen Gurpilean* orrialdeotan zen berriro, luma berriarekin: Mariano Ferrer.

Nabarmentzekoa da Mariano Ferrer Joan Alzibarrek zituen kezketatik urrun samar ageri dela. Ferrerrek idazki zorrotz, oso zorrotzetan Europako merkatu bakarra, Gipuzkoa-Nafarroa autobidea —zenbakiero helduko dio gai honi—, EHU, petrolio, Golkoko krisia, Gramsci, Gorbaxov eta Ardanza ditu, besteak beste, hizpide. Baina euskal kulturaren eta hizkuntzaren inguruko gertakarien berririk ez da. Ezagun du, alegia, euskararen unibertsoaren kanpotik ari dela.

Golkoko krisia izango da hurrengo zenbakiko gai nagusia. Lau artikulua nagusik landu zuten gaia, baina Mariano Ferrerrek bere sailatik ere eskaini zuen bere apurra:

Arruperen heriotzaren berria iritsi zait Euskadiko arma-enpresa bat —hark hain ongi ezagutzen zuen bizkaitar burgeseria handiko sendi batena hain zuzen— etengabeko lanean ari dela irakurtzen ari naizen bitartean. Aipatu enpresak mortairuak ekoizten ditu eta gudua hasi baino lehen langileetarik hiru laurdenak enplegu-erregulaziopean zituen. Golkoko krisiak aldatu egin du haren zoria eta baita lantegia dagoen herriarena ere, herritargoaren erdia baino gehiago handik bizi bait da. (...) Asturiasen, arma-industria saileko UGTko koordinatzaileak Trubiatik Saudi Arabiarra 230 obusen bidalketa aipatu beharra izan zuen: «Guduaren kontra gaude, lana nahi dugu baina». Hemen, ez da hori ere⁶⁵.

GUGGENHEIM DA IZARRA

1992an gaude. Guggenheim proiektua baino ez da, baina urteko izarra bera da. Euskal kultura ez dago isilik egoteko. *Jakin* ere ez. Urteko lehen zenbakiko editorialean agertu zen lehenengoz kezka:

Bestelako kultur ekimen «handiak» airera botatzen diren globo puztu bakartiak izan daitezke, benetan bertako oinarriko kulturgintzarentzat ongarri bihurtzen ez badira. Ez dugu ukatzen horrelako proiektu batzuk berez izan dezaketela balio positiborik: Euskal Herriaren irudia munduan aldarazten lagun dezakete. Baina Euskal Herriak ez du izan behar produktu X dagoen lekua, baina produktuak —agian apalagoak— ematen dituen lekua: «eman ta zabal zazu»⁶⁶.

Kultur planteamenduak zein dituen adierazia zuen lehenetik ere *Jakin*-ek, baina 1992ko honi une egokia iritzi zion gai honetan sakontzeko. «Eman ta zabal zazu. Kultur politika berria onalde» izendatu zuten editoriala. Hona *Jakin*-ek planteamenduen oinarriak aipagai zituzten zenbait pasarte⁶⁷:

- Herritarren komunikazio-gertakaria da kultura. Hori bizia izango bada —horrelakoa nahi dugu Euskal Kultura—, etengabeako kreaioan oinarritu behar du: sormenaren humus aberatsean mantentzen da kultura. Kreaioan oinarrituriko komunikazioak, berriz, partizipazioa esan nahi du; herritarrak partaide izatea eta ez ikusle huts.
- Kulturaren ikuspegi «espektakularra» nagusitzen denean, kulturaren beraren bizitasuna arriskutan ipintzen da eta herritarren pasibotasun kulturala sustatzen.
- Euskal Herriaren berreraikuntzan euskalgintza eta kulturgintza bereiztezinak dira; biak doaz batera zorionean eta zoritxarrean; horregatik erakunde publikoen aurrekontuetan ere Euskararen sustapenerako eta Kulturako lerroak ez dira paraleloak, eta bai bateratzekoak.
- Irizpide orokor gisa, botere publikoen interbentzioak kulturaren alorrean, bestelakoetan baino areago, funtsean subsidiarioa izan behar duela uste dugu. Herritarren kultur ekimenari eragitera, eta

kulturgintzarako espazio librea sortzera eta eratzera jo behar du horrek, zuzeneko gidaritzaren eta kontrol politikoaren tentazioan erori gabe.

- Kulturaren adiera partizipatiboaren ildotik, oinarriko kultura indartu eta zabaldu behar dela uste dugu. Hori helburutzat daukaten diru-laguntzek eta bestelakoek izan dezakete benetan eragin biderkatzailerik euskal kulturaren politika egokian.

O rdurako abiatua zen Kultur Kezka plataforma. Ramon Sazarbitoriak *Egunen Gurpilean* sailari dagokion arintasunez —eta oso berea zuen eta duen ironiaz— aritu zen, talde sortu berriam bilerara —ez militantzia kulturalagatik, *Jakin*-eko kazetari lanagatik baizik— joan zela eta:

Etxezarretak esaten zidan bezala, damnifikatu talde bat zirela zirudien, negarra baino ez bait zen entzuten, xoxik gabe uzten nautela, eta antzekoak, eta Basterretxearik ere ez, irtenbide praktikoak eskaintzeko. Esan bezala, aktore asko, eta ez pantailetan ikusten direnetakoak. (...) Nere zalantzak azaltzekotan egon nintzen, ez ote den komeni, alegia, kultur gauzetarako dugun guztia, han eta hemen talde bakoitzaren eskakizunen arabera banatu ordez, guztiontzat diren azpiegituetan inbertitzea, derrigorrez Gugetabarren izan gabe, noski, eta ea zergatik ez genituen definitzen lehentasunak, baina mutil onak jarriko zirela pentsatuz, nere gogoeta ilunetan jarraitu nuen⁶⁸.

Egunen Gurpilean atala berrituta zetorren urte hasiera honetan: idazle bakarra beharrean lau arituko ziren aurrerantzean, nork bere arloko gertakariei buruz idatziz: Ramon Sazarbitoria (Kultura), Jesus Gil (Artea), Inaki Irazabalbeitia (Zientziak) eta Begoña del Teso (Ikuskizunak).

Entziklopedien artekoa ez zen oraindik «gerra», *Jakin*-ek Euskal Entziklopedigintzari zenbaki berezia (72) eskaini zionean, baina zerbait bazetorrela nabari zen. Jose Zabaleta Lur entziklopediako arduradunak aitzindaritzaz aldarrikatzen zuen:

Bide urratzaile izatea eman dio zoriak. Idarokizunak betetzen bada, aurki izango ditu jarraitzaileak alor honetan beronetan: ongi ikasiak bitez, bigarrenak beti baitu elurra aurrez zapaldua⁶⁹.

Eusenorreko Andoni Sagarnaren artikuluaeren pasarte honetan, berriz, bi proiektuen arteko lehiaren arrastoak antzematen dira:

Enologoa izan gabe ere, edonork daki ardoa aukeratzeko modurik onena ez dela botelaren tamainari begiratzea. Ardo asko eta asko neurri bereko botelatan saltzen dira. (...) Alde handia dago, ordea, batzuetatik besteetara, kalitateaz, zaparez, kolorez, graduazioz eta dastatzen dakienari ohartzeke ezkutatuko ez zaion hainbat ezaugarri. Bazkari on baten lagungarri izango den ardoa edo konpromiso handiko opari baterako hautatu nahi duzuna, ez ezazu Jainkoarren nolana ere⁷⁰.

Urteburuko zenbakian (73) Euskal Kulturaren balantzea egin zen lehenengoz hamabi idazleren eskutik. Gai-izarra, urte hasieran bezala bukaeran, Guggenheim eta Kultur Kezka izan ziren.

Bertsolari Txapelketa Nagusia 1993ko udazkenara arte ez zen hasiko, baina urtearen hasieran bazetorren aipamena *Jakin*-en. Ez zen harritzekoa; txapela irabaziko zuen Andoni Egaña zegoen *Egunen Gurpilean* saileko idazle berrien artean.

Udazkenean da hastekoa Euskal Herriko Bertsolari Txapelketa Nagusia 1993. Zenbait iristeko amorratzen egongo da. Bagara etor dadin hainbesteko gogorik ez daukagunak ere!⁷¹.

Bertso-kontuei ere heldu zien Egañak hurrengo alean ere. Lazkao Txikiri omenaldia egin zion bertsolariak sailkatzeko modu bitxia asmatuz:

Bertsolari ikaragarria zen Joxe Migel. Bere estiloan, izan denik onena. Bere estiloa zein zen? Bi bertsolari-mota bereiziko nituzke. Bertsoa bota ondoren entzulearen ahotan «klaro!» esaera sortarazten duena, eta bere bertsoarekin entzulari «joino!» bat lehartarazten diona. (...) Lazkao Txiki izan da «joino-bertsoen» errege bakar eta aldaezina⁷².

Bertsolaritzari buruzko beste idazkirik bazen 75. zenbaki hartan, gai nagusi horixe aukeratu baitzuen *Jakin*-ek. Joxerra Garzia *Hitzetik Hortzera* telebista-saio arrakastatsuko zuzendari zen; polemikarik ez zen izan artean ETBko zuzendaritzarekin eta

analisi hotza idatzi zuen Garziak. Bertsolarien Elkartearen (oraindik ez Bertsozaleen Elkarte) barruko eztabaida —programa-ereduari buruzkoa— sumatzen zen bere hitzetan:

Kontuan hartzekoa da astean 45 bat minutuko emanaldia dela, eta emititzen den garaian dibertimendua nahi duela, batez ere, ikusentzule bertsolazaleak. Dibertimendua, bistan da, bertsoa da bertsozalearentzat. Datu hori begien bistatik galdu gabe egin beharko dira hortik aurrerako pausoak. Programak bereganatu duen ikusentzulegoa bertso-kontuan alfabetizatzen hasi eta gehienak asper-asper eginda uxatzea ere marka litzateke⁷³.

Eztabaidagai berrian pizten ziren, baina eztabadaigai zahar zenbait ez zegoen itzaltzerik. Dirulaguntza-politika hizpide zuen berriro *Jakin*-ek 77-78. zenbaki bikoitzean:

Diru-iturriak murriztu egin zaizkigu. Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak iaz baino 1.775.800 pta. gutxiago eman digu. Aurtengo jaitsiera iazkoari erantsiz, azken bi urteotan ia % 25 gutxiago jaso dugu Eusko Jaurlaritzatik. Baldintza hauetan kultur homologazio bila normalizazio eta profesionaltasun-bidean hartu genuen biderei ezin diogu osoki segida eman. (...) Azpimarra dezagun, azkenik, ez uler eta ez onar ditzakegun arrazoiengatik aldizkarietan gehiena *Jakin*-i jaitsi zaiola dirulaguntza. Aurten 6.892.800 pta. eman digu Kultura Sailak⁷⁴.

Nork pentsatu behar zuen murrizketa handiagoak bidean zirela?

Guggenheim egitasmoa modu kritikoa aztertzen zuten artikulu bana idatzi zuten Ameriketatik Joseba Zulaikak eta Javier Cillerok aldizkari bikoitz berean plazaratzeko. Mikel Etxebarria Jaurlaritzako Kultur sailburuordeari «ezjakintasunean oinarritutako kritikak» iruditu zitzaizkion Zulaikaren argudioak, hurrengo zenbakian argitaratutako erantzunaren tituluak zioenez. Besterik ere bazioen Etxebarriak:

Nire iritziz, artea ona bada, ez dauka garrantzirik nongoa den. Behintzat ikuspegi artistiko eta kultural batetik hori horrela da eta arte gehiena amerikarra bada izan dadila, alemaniarra bada izan dadila. Hori ez dut uste kolonialismoa denik⁷⁵.

Hasier Etxebarriak bere aletxoak zekarren eztabaidara *Egunean Gurpilean* sailetik:

Hainbat kazetari eta intelektual ere hasia da BGM modernitatearen eredu eta itxaropen berrien iturri gisa aldarrikatzen.

Neuk ere sinesmen horretan partaide izan nahi nuke, baina ezin, ordea. Arrazoiak falta zaizkit oraino, eta min demait. Artezalea izanik, BGMren aurka hitz egin beharra latza da oso. Haatik egin nahi dut publiko (baldin eta letrok publiko badira) nire etsipena eta ezin gehiagoa. (...) Izugarria da Guggenheim Fundazioaren Bilduma. Hantxe daude nire artista maiteenen lanak. Ez dut kultur politika oker baten ondorioz beraiekin haserretu nahi. Maite dut Kiefer eta maite dut Rothko, Nauman edo Pollock maite ditudan gisara. Maite dut Klee, eta maite Brancusi, Calder, Picasso eta Giacometti. Beraien lanen gozamenik gabe, umezurtz nintzateke eta ene arima zatarkerian bainatzera eramango nuke erremedio-rik gabe. Galeran irabazia aurkitu nahi dut, beraz, txurrinketan esperantza.

Baina bukatu aurretik esan dezadan argi, Arregik jarri duela txurrinketa eta nik, ostera, esperantza⁷⁶.

LIBURU BAT NOLA IRAKURRI BEHAR (EZ) DEN

Hasier Etxeberria eta Xabier Mendiguren Elizegi Bernardo Atxagaren *Gizona bere bakardadean* argitaratu berriaz aritu ziren 1994ko lehenengo aldizkarian), *Egunen Gurpilean* biak ere. Liburuaren kalitatean ados zeuden ez dakigu, baina irakurtzeko moduetan elkarrengandik oso hurbil ez daude nonbait. Hara zer irakurle-mota kritikatzeko zituen Hasier Etxebarriak:

Bernardo Atxagari bat baino gehiago etorri zitzaion, argitaratu eta biharamonera, *Gizona bere bakardadean* irakurri berri duela esanez. «Noiz irakurri duzu, ordea?» galdetzen zien Bernardok harriturik. «Bost ordutako takada batean», erantzun zioten fan sutsuek.

Bernardok erreposoa egin zuen orduan eta bere bizitza guztian nobela bat hain azkar irakurri gabekoa zela konturatu zen. Nobelek beraien tempo propiala behar dutela irakurriak izan daitezen,

egunak eta asteak behar dituzte mesanotxean, ardoa bezala ontzeko⁷⁷. Irakurtzeko gainontzeko erak modaren erruak dira.

Eta hara Mendigurenek zer kontaktzen zuen (zion) albo-albotik:

Abenduaren 30ean erosi nuen, Donostiara propio horretara etorrita. Gau horretan, afaldu ondoren, liburuarekin sartu nintzen ohean eta, eskuarki azkar loguretzen direnetakoa banaiz ere, goizeko bostak arte edo aritu nintzen, liburua utzi ezinik. Biharamunean, esnatutakoan hasi eta, sukalde-komunetako zeregin premiazkoen tartea alde batera utzita, minutu batean ere gelditu gabe aritu nintzen, arratsaldean atera behar izan nuen arte, hogeita hamarren bat orri falta zitzaizkidala eta amorrazioz. Afari eta afari osteko konpromezuak bukatu zirenean, etxera urte berriko ordu txikietan iritsi eta ez nuen eleberria bukatu arteko onik izan, lotara joan aurretik⁷⁸.

Bernardori «bost orduko takada batean» irakurri zuela aitortu ziotenetakoa ote Xabier Mendiguren?

Joseba Zulaikak ez zituen 1993an denak esanda utzi eta 1994ko hirugarren zenbakian Mikel Etxebarriari zuzendu zitzaion berriro Guggenheim zela eta ez zela. Euskaldunok ezagutzen ez genituen kontuak ari omen ziren argitaratzen Estatu Batuetan:

Guggenheimen finantzei buruz prentsak arazoz eta ezustez beteriko lista luze kezagarri bat atera du hemen, Estatu Batuetan. Salbuespen bat dago Krens eta New York-tarren basamortuan, «success story» bezala apuntatzen den historio arrakastatsu bakarra, istiluz beteriko museoari arnasa ematen diona: Bilbo.

(...) Guztia biribil atera dadin, euskaldun zerga-pagatzailearen kontura egitera doazen negozio honek beste alderdi bat du oinarriko: diruak diru, obra maisu paregabeak Bilbora ekartzeko parada izango dugulako ustea. Baina bada berri kezagarririk honetaz ere: programaturik dagoen obra ugari faltsuak dira edo artistek heurek obra horien autentizitatea ez dute errekonozitzen.

(...) Euskaldunari ukatzen zaiona (informazioa) publiko amerikarrak bere egunkari eta aldizkarietan egunero irakur dezake; asimetria hori haustea beste helbururik ez dute orri hauek⁷⁹.

Eztabaida batetik irten eta beste batean sartu. Horixe egin zuen Mikel Etxebarria sailburuordeak. *Jakin*-ek 83. zenbakian argitaratuko editorialak —«Bizi itxaropena» berritu zuen eztabaida zaharra:

Argi esan genuen han («Eman ta zabal zazu» editorialean, *Jakin* 68, 1992) kezkarriena ez zela 1992an 1.500.000 pezeta gutxiago izatea euskara eta euskal kulturarentzat, baizik eta aurrekontuen aurkezpenekoan eman ziren justifikazioetan antzeman genituen aurrerantzeko kultur politikarako irizpideen seinaleak. Gaur esan dezakegu 1992an inauguratu zen kultur politika mar-txan dagoela. (...) Azpiegitura handiak laguntzea ez da txarra, bai-na inola ere ezin da euskal kultura biziaren esparruaren kaltetan egin hori⁸⁰.

Kultur sailburuordearen erantzuna eta *Jakin*-ek erantzunari egindako erantzuna zetozen hurrengo aldizkarian. Mikel Etxebarriaren hitzak dira honakoak:

Azken urteotan Kultura Sailak jasan behar izan dituen aurrekontu-murrizketen ondorioz euskaraz argitaratzen den aldizkari-kopurua eta horientzako erabilitako diru-kopurua neurri berean gehitu ez badira ere, Kultura Sailak hamaika eta bi ahalegin egin ditu aldizkarigintzarako diru-partida, besterik ezean, mantendu ahal izateko. Hondoia jota zegoen ekonomia krisialditik ateratzen ari omen gareneko oraingo egoera honek etorkizun ekonomiko oparoagoa ekarriko ahal dio kinka larrian bizi izanda ere, bere burari tinko eusten jakin izan duen aldizkarigintzari!

(...) Kazetari euskaltzale batek behin esandakoa gure eginik, euskarazko aldizkariak behar duten dirulaguntza da erabaki beharrekoa. Instituzioetatik jasotako dirulaguntzarekin ezin bizi denak, gaizki egin ditu kalkuluak. Baina egin dituenak bakarrik du errua eta erantzukizuna⁸¹.

Jakin-ek, besteak beste, azken hari horri heldu zion bere oharrean:

Kazetari euskaltzale batek behin esan eta Sailburuordeak bere egin eta errepikatzen duen hori guk ere geure egiten dugu. (...) Aldizkarien kasuan, ordea, zeinek du errua eta erantzukizuna: kal-

kuluak gaizki egin omen dituenak ala behar den laguntza fama-tu hori ematen ez duenak, definitu gabe daukalako zer den «eman beharrekoa»?⁸².

TESTULIBURUAK ETA EUSKAL HERRIA

Hurrengo editoriala 1996ko udaberriko ale bikoitzean argitaratu zuen *Jakin*-ek. Hil berria zen Joseba Jakaren lan-ere-dua abiapuntu hartuta euskalgintzari buruzko gogoeta egin zuen editorialak:

Euskal kulturaren galtzailearen sindromea alde batera utzi eta irabazlearen erabakimena behar dugula aldarrikatu zuen eta erakutsi Joseba Jakak.

(...) Euskal kulturak bere autonomia bilatu behar du euskal herrigintzaren barruan, bere eremu propioa eta libreza eratzuz.

(...) Eremu autonomoa izanik eta ez mundu politikoaren edo ekonomikoaren azpisail edo kategoria hutsa, bere eragina behar du horiei buruz eta aurrez aurre. (...) Euskal Herriko mundu politikoak benetan aintzakotzat hartuko duenean euskal kulturaren ahotsa eta mundu ekonomikoak benetan bere interesa jarriko duenean euskal kulturaren, orduan uste ahal izango dugu Euskal Herriaren eraikuntza politikoa eta ekonomikoa ere bide hobetik doazela.

(...) Kulturgintzako militantzia, ordea, ez dago profesionaltasunaren aurka. Biak batzearen, militantzia profesionalaren eredutzat har ditzakegu Joseba Jaka, Klaudio Harluxet, Joxemi Zumalabe. (...) Bihotz bero, ideia argi eta proiektu zabalari plangintza zehatza, aurrekontu hotza, lan metodikoa eta kontrol zorrotza lotzen dizkio profesionaltasunez kanalizaturiko militantziak. Gaurko euskal kulturgintzan horrelako militantzia daukagu landu beharra⁸³.

Ez zen zenbaki bikoitz horretako editorial bakarra: «Testuliburuak eta Euskal Herria» gaiak ere merezi izan zuen beste bat. Zenbaki bikoitzeko monografikoan luze eta sakon aztertu zen euskal ikasmaterialgintza ikuspegi ezberdinetatik, eta ondorio nagusiak editorialean bildu zituen *Jakin*-ek:

Edukien trataeran marra handi batek bereizten ditu proiektuok: hezkuntz proiektuaren jatorriak, alegia, Euskal Herrian ala Estatuan eginak izan. Oro har esan daiteke kanpoko hezkuntz proiektuek, batzuetan eskas eta gehienetan gaizki tratatzen dutela Euskal Herria bere historian, bere geografian, bere hizkuntzan. Legea beteko dute, zaila ere ez da eta, baina gure ikuspegitik tratatu txarra ematen diote Euskal Herriari.

(...) Ikuspegi abertzale eta euskaltzale batetik, edo euskal ikuspegi batetik soil-soilik, nekez uler dezakegu Euskal Herria aintzat ez hartzea bere osoan, eta ikasleari eskaintzen zaizkion erreferentzia hurbilak, hainbat kapitulutan, Euskal Herrikoak ez izatea. Ulergaitza iruditzen zaigu Eusko Jaurlaritza batek (gehiengo abertzalekoak, alegia) nola eman diezaiekeen eite horretako testuei bere onespena.

(...) Zaila da, inolako babesik gabe, kanpoko etxe handi horien aurka konpetitza. Itzulpen-moldapen sistemaren bidez aise eta dezente merkeago egin ohi dituzte testuak. Bitartean, hemengoek proiektua landu behar dute, eta lantaldeak eratu eta finantzatu egin behar dituzte. Produkzio propio eta bereziak dituen kostuaren zati txiki bat dute besteek. Nola ziurtatu, aurrera begira, ekoizpen propioa, ekonomi baldintza hauetan?⁸⁴.

Euskararen Unibertsoaren mugimenduaren berririk ez genuen garai hartan, baina Joxerra Garziak zerbait bazetorrela ohartarazi zigun egunen gurpiletik:

Kezka giro horrek eraginda, kulturaren hainbat alorretako jendea hasi da kexutik proposamenerako pausoa eman beharra aldarrikatzen. Otsailaren 24ean egin zen lehen bilera, hogeita hamarren bat lagun bildu zelarik. (...) Besteak beste, «euskararen unibertsoa» kontzeptua plazaratu zuen Iñaki Zabaletak, ohi duen grina metodologikoz. Alegia, euskara unibertsotzat ez hartzetik datozkigula gaitzik gehienak⁸⁵.

Eta bitartean, Garziak berak azaltzen zigun, museo behin eta berriro aipatua errealitate bihurtzen ari zen:

Guggenheim museumaren eraikina gero eta ederrago ageri da, ibarertzean, gotorki. Ozeanoarteko zenbat bidaiak ez ote litekeen amets, itsasuntzi eskergaren brankari begira. 38.000 milioi pezeta izango

omen dira denera, Ramon Zalloren kalkuluen arabera. Eta ez genuke deus esatekorik, baldin eta gure txintxorroak hondoratzeko zorian ez baleude, txukera triste bat erosteko ere dirurik ez dugularik⁸⁶.

Furgonetan joan ziren idazleak Andorrako Galeuzcara.

HIZKUNTZA, LITERATURA ETA HEZKUNTZA

Era guztietako gaiak landu dira *Jakin*-en ehun zenbakiotan; gehiegi, kronika honetan denak aipatzeko. Orrialdeotan sarrien agertu diren gai eta alorrak aipatuko ditugu, dena den, idazlan honen azken lerrootan.

Sailkapen bat egin beharko bagenu, hizkuntz normalizazioaren alorrarekin zerikusi zuzena duten gaiak jarriko genituzke sailkapenaren gailurrean. 11 aldiz izan dira gai nagusi: Euskararen zapalkuntza (24), Euskararen borroka (26-27), Hizkuntz normalizazioa (32), Euskararen plangintzarako oinarriak (34), Euskararen soziolinguistika (42-43), Euskara Nafarroan (56), Euskalduntze-alfabetatzeak bidegurutzean (59), Alderdien hizkuntz politika (62), Hizkuntzen ofizialtasuna (65), Euskara batuak 25 urte (76) eta Katalanaren Normalkuntza (82).

Literaturarik ez da argitaratu, gorago aipatutako salbuespenak salbu, baina maiz egin dira literaturaren gaineko gogoetak edota literaturgile jakinen lanen azterketak. Bederatzi alditan izan da literatura gai nagusi: literaturaren genero edo alorren bat hartu da aztergai bost aldiz —Narratiba gaur (25), Haur eta gazteen literatura (29), Emakumea eta literatura (45), Literatura eta inguru soziala (49), Literatur argitaratzaileei galdeketa (92)— eta idazle jakinen obra aztertu da bestetan —Lizardiren olertia (29), Larrea eta Figuera (67), Celaya eta Blas de Otero (68), Manex Erdozaintzi (86)—.

Komunikabideak eta hezkuntza datoz hurrena. Hedabideen inguruko gaiei azken urteotan jarri zaie arreta berezia: 1977tik 1992ra bitartean behin heldu zitzaion gaiari —1982an, Komunikabideak Euskal Herrian (22)—, eta 1992az geroztik bost zenbaki eskaini zaizkio: Prentsa lokala (69), Informazio eta

adierazpen askatasuna Euskal Herrian (81), Euskal herriko komunikabideak Diktadura ostean (89), Euskalkom Prentsa Jardunaldiak (96) eta Ikus-entzunezko produkzioa (99).

Alderantziz gertatu da hezkuntzaren inguruko gaiekin, mai-zago landu baitziren lehenengo urteetan. 1977tik 1980ko hamarkada bukatu bitartean bost aldiz izan zen gai-izarra: Euskal unibertsitatea (1), Elebitasunaren auzia ikastoletan (19-20), Ikastolatik eskola publikora (28), Eskola-porrota (46), Irakaskuntz erreforma eta didaktika (53). 1990ko hamarkadan, aldiz, bi aldiz: Euskal ikasmaterialgintza (93-94) eta Euskal unibertsitatea (100).

Zerrenda hauei erreparatuta, ezagun du *Jakin*-ek Euskal Herrian bertan topatu dituela gogoeta-gai nagusiak. Ez da horretara mugatu ordea. Kanpora ere begiratu du. Europako nazio ukatuak (2), Soviet Batasuneko nazio arazoa (13), Ertamerika-Nikaragua (38), Galizia (39), Soviet Batasuna eta Jugoslavia (60) eta Golkoko krisia (63) hartu izan ditu, esate baterako, gai nagusizat.

Luzea litzateke zerrenda, denak hona ekarri nahi izanez gero —bertsolaritza (lau zenbakitan), euskal kulturaren balantzea (1992az geroztik urtero), ekonomi gaiak (lau aldiz), zientzia eta teknologia (hiru), historia (hiru)...—, baina orainarte aipatutakoek hogeitun urteotan *Jakin*-en kezka nagusiak zein izan diren adierazten dutelakoan gaude.

Nabarmentzekoa, *Jakin* aldizkariaren eta jakinkideen jatorria kontuan hartuta, erlijio-gaiak behin baino ez direla izan gai nagusi: 1996ko udako zenbakian —Eliza katolikoa Euskal Herrian Kontzilioaren ondoren (95)—.

1. «Prensa-legearekin borrokan». *Jakin* 21. 1981. 272-276. or.
2. JAKIN. «Rikardo Arregi eta Jakin: 25 urte». *Jakin* 83. 1994. 21-26. or.
3. *Anaitasuna*. 310. zk. 1976. 3. or.
4. *Jakin* 1. 1977. 3-4 or.
5. JAKIN. «Jakin, hogei urte geroago». *Jakin* 1. 1977. 5-7. or.
6. JAKIN. «Euskal Unibertsitatearen izarra». *Jakin* 1. 1977. 8-10. or.
7. JAKIN. «Herrien iraultza». *Jakin* 2. 1977. 5-8. or.
8. JAKIN. «Herria ez da negoziatzen». *Jakin* 3. 1977. 5-9. or.
9. TORREALDAY, Joan M. «Euskal liburugintza 1976an». *Jakin* 1. 1977. 124-129. or.
10. SARASOLA, Ibon. «Sail honen asmoa». *Jakin* 1. 1977. 123. or.
11. SARASOLA, Ibon. «Euskal hiztegi modernoa». *Jakin* 2. 1977. 117-125. or.
12. SARASOLA, Ibon. «Euskal idazleak, gaur». *Jakin* 3. 1977. 98-101. or.
13. SARASOLA, Ibon. «Zer dugu Orixeren kontra. Zer dugu Orixeren alde». *Jakin* 3. 1977. 101-104. or.
14. Op. cit.
15. JAKIN. «Kontzientzia ekologikoa». *Jakin* 5. 1978. 5-7. or.
16. URIBARREN, P. «Indarretxe nuklearrak». *Jakin* 5. 1978. 83-84. or.
17. PAGOLA, Manolo. «Preautonomia, bai, eta gero zer?». *Jakin* 5. 1978. 79-80. or.
18. JAKIN. «Nafarroa bahitua». *Jakin* 6. 1978. 5-9. or.
19. ETXEZARRETA, Erramun. «Liburuak». *Jakin* 7. 1978. 123-125. or.
20. MUJICA, Luis Mari. «Kritika 'ezkritika' denean». *Jakin* 8. 1978. 139-141. or.
21. «Artea eta literatura». *Jakin* 21. 1981. 213-222. or.
22. ETXANIZ, Nemesio. «Susa». *Jakin* 5. 1978. 98-102. or.
23. JAKIN. «Ipar Euskal Herria, berrikuntza bidetan». *Jakin* 9. 1979. 5-7. or.
24. EHULATEI, Piarres. «Iparraldeko euskal idazleak gaur». *Jakin* 10. 1979. 16-26. or.
25. TORREALDAY, Joan Mari. «Piarres Ehulatei jaunari ihardespena». *Jakin* 11. 1979. 112-113. or.
26. XARRITTON, Piarres. «Euskarazaintzaile batzuei bi hitz». *Jakin* 9. 1979. 94-95. or.
27. LATIEGI, Bixente. «Euskerazaintzaren joku zintzoa». *Jakin* 10. 1979. 131-132. or.
28. *Saioak II-2*. Donostia, 1978.
29. XARRITTON, Piarres. «Historiarik gabeko Euskal Herria?». *Jakin* 9. 1979. 22-26. or.
30. BELTZA. «Historiari gabeko Iparrari buruz zuzenketa batzu». *Jakin* 10. 1979. 129-130. or.
31. AZURMENDI, Joxe. «Erreferendumaren biharamunean». *Jakin* 12. 1979. 118-119. or.
32. *Jakin* 14-15. 1980. 3-4. or.
33. ALTZIBAR, Joan. «Eusko Jaurilaritza eta euskal aldizkariak». *Jakin* 17-18. 1981. 152-153. or.
34. IDAZKARITZA. «Mitxelena-UZEI arazoa: Bibliografia». *Jakin* 23. 1982. 121-126. or.
35. JAKIN. «Euskara, hizkuntza nazionala: normalizazioaren behar larriaz». *Jakin* 22. 1982. 5-12. or.
36. ALTZIBAR, Joan. «Euskararen Aholku-Batzordea dela eta». *Jakin* 22. 1982. 131-134. or.
37. AZURMENDI, Joxe. «UZEI auzitan edo normalizazio bideak auzitan». *Jakin* 23. 1982. 77-120. or.
38. ATXAGA, Bernardo. «Euskal narratibaren arazoak». *Jakin* 25. 1982. 94-103. or.
39. JAKIN. «Inkesta baten inguruan». *Jakin* 26-27. 1983. 5-12. or.
40. ALTZIBAR, Joan. «ETBren etorkizuna J. Caro Barojaren eskutik?». *Jakin* 31. 1984. 87-89. or.
41. LARRINAGA, Joan. «ETB Nafarroan: Troiako zaldia». *Jakin* 31. 1984. 93-94. or.
42. OTAEGI, Joxe A. «Nora doa PNV?». *Jakin* 31. 1984. 91-93. or.
43. OTAEGI, Joxe A. «OTAN izango da laster naturalena». *Jakin* 33. 1984. 113-118. or.
44. ZUZENDARITZA. «Kontuak argi eta garbi». *Jakin* 33. 1984. 131-132. or.
45. ALTZIBAR, Joan. «Euskararen berri onak». *Jakin* 35. 1985. 92-93. or.
46. *Jakin* 37. 1985. 3-4. or.
47. JAKIN. «NATO: ezeukoaren ondoren zer?». *Jakin* 38. 1986. 5-10. or.
48. JAKIN. «Nazio galegoa». *Jakin* 39. 1986. 5-8. or.
49. GARAIKOETXEA, Carlos. «Euskadi eta Europa». *Jakin* 40. 1986. 7-16. or.
50. AZURMENDI, Joxe. «PNV/EA». *Jakin* 41. 1986. 101-102. or.
51. OTAEGI, Joxe A. «Negoziatu, bai (Iranekin)». *Jakin* 41. 1986. 96-98. or.
52. TORREALDAI, Joan Mari. «Ohar laburrak euskal prentsa berria dela eta». *Jakin* 41. 1986. 111-115. or.
53. ALTZIBAR, Joan. «Aita Villasante, 'Kamasutra' eta Antonio Burgos». *Jakin* 42-43. 1987. 190-191. or.
54. ALTZIBAR, Joan. «Txomin hil da». *Jakin* 45. 1987. 148-149. or.
55. ALTZIBAR, Joan. «Hipercor». *Jakin* 45. 1987. 159. or.

56. LETAMENDIA, Pako. «Ezkerra Euskadin». *Jakin* 47. 1988. 47-83. or.
57. *Jakin* 50. 1989. 3-4. or.
58. AZURMENDI, Joxe. «Doktoreak honoris causa Euskal Herriko Unibertsitatean». *Jakin* 54. 1989. 231-237. or.
59. ELLAKURIA, Ignacio. «Ertamerikako egoeraren ikuspegi politikoa». *Jakin* 38. 1985. 115-140. or.
60. «Ellakuria lankidea galdu dugu». *Jakin* 54. 1989. 238. or.
61. JAKIN. «35 urte bete dira, eta bagoaz aurrera». *Jakin* 55. 1989. 5-6. or.
62. KORTAZAR, Jon. «Bi anai, errugabearen eskaintza». *Jakin* 39. 1986. 147-151. or.
63. KORTAZAR, Jon. «Literatur kritikaz». *Jakin* 56. 1990. 183-191. or.
64. ZAGAR, Mitja. «Jugoslavia 1990». *Jakin* 60. 1990. 27-52. or.
65. FERREER, Mariano. «B-52 hegazkinen hotsa entzuten». *Jakin* 63. 1991. 69-70. or.
66. JAKIN. «Eman ta zabal zazu. Kultur politika berriaren alde». *Jakin* 68. 1992. 9-16. or.
67. Op. cit.
68. SAIZARBITORIA, Ramon. *Jakin* 68. 1992. 137-144. or.
69. ZABALETA, Josu. «Lur hiztegi entziklopedikoa». *Jakin* 72. 1992. 33-43. or.
70. SAGARNA, Andoni. «Eusenor-en berehalako argitalpenak». *Jakin* 72. 1992. 85-91. or.
71. EGAÑA, Andoni. «Bertsolari-txapelketa». *Jakin* 74. 1993. 96-97. or.
72. EGAÑA, Andoni. «Lazkao-Txiki: 'Joino!'». *Jakin* 75. 1993. 163-164. or.
73. GARZIA, Joxerra. «Bertsolaritza hedabideetan». *Jakin* 75. 1993. 83-96. or.
74. *Jakin* 77-78. 1993. 7-8. or.
75. ETXEBARRIA, Mikel. «Ezjakintasunean oinarritutako kritikak». *Jakin* 79. 1993. 105-108. or.
76. ETXEBERRIA, Hasier. «Bortxaketaren gozamena». *Jakin* 79. 1993. 116. or.
77. ETXEBERRIA, Hasier. «Modaren errua». *Jakin* 80. 1994. 87. or.
78. MENDIGUREN ELIZEGI, Xabier. «Atxaga gure artean». *Jakin* 80. 1994. 91-95. or.
79. ZULAIKA, Joseba. «Artearen amodioagatik: Guggenheim eta euskaldunak». *Jakin* 82. 1994. 99-121. or.
80. JAKIN. «Bizi-itxaropena». *Jakin* 83. 1994. 9-20. or.
81. ETXEBARRIA, Mikel. «Kultura Sailaren gogoeta moduko kontsiderazioak». *Jakin* 84. 1994. 83-90. or.
82. JAKIN. «Kultura sailburuordeari erantzunez». *Jakin* 84. 1994. 91-93. or.
83. JAKIN. «Joseba Jaka gogoan. Euskal kulturagintzaz zenbait gogoeta». *Jakin* 93-94. 1996. 9-17. or.
84. JAKIN. «Testuliburuak eta Euskal Herria». *Jakin* 93-94. 1996. 19-21. or.
85. GARZIA, Joxerra. «Euskararen Unibertsoa». *Jakin* 93-94. 1996. 178-179. or.
86. GARZIA, Joxerra. «Auspoa, Guggenheim, Kursaal». *Jakin* 95. 154-155. or.